

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

СЪВЕТ НА ЕВРОПА
ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ПЕТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО МАНОЛОВ И РАЧЕВА-МАНОЛОВА срещу БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 54252/00)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

11 декември 2008 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

11/03/2009

Това решение може да претърпи редакторска преработка.

По делото „Манолов и Рачева-Манолова срещу България“,
Европейският съд по правата на човека (Пето отделение), на заседание в състав:

Пеер Лоренцен, *Председател*,
Райт Марусте
Карел Юнгвирт,
Володимир Буткевич,
Ренате Йегер,
Марк Вилиджър,
Миряна Лазарова Трайковска, *съдиш*,

и Клаудия Вестердийк, *Секретар на отделението*,

След като заседава при закрити врата на 18 ноември 2008 г.,
постанови следното решение, прието на указаната по-горе дата:

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е заведено по жалба (№ 54252/00) срещу Република България, подадена в Съда на основание член 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от двама български граждани, г-н Здравко Манолов и г-жа Евгения Рачева-Манолова („жалбоподателите“), на 4 октомври 1999 г.

2. Жалбоподателите, които са получили правна помощ, са представлявани от г-н В. Шейтанов, адвокат, практикуващ в София. Българското правителство („Правителството“) е представлявано от своя Агент, г-жа М. Коцева, от Министерство на правосъдието.

3. Жалбоподателите твърдят, по-специално, че са били лишени от своето имущество по незаконен, дискриминационен и произволен начин и без обезщетение.

4. На 7 май 2007 г. Съдът реши да съобщи на Правителството за жалбата. Съгласно разпоредбите на Член 29 § 3 от Конвенцията, той реши да разгледа жалбата по същество едновременно с допустимостта ѝ.

5. Съдия Калайджиева, съдията, избран за България, се оттегли от делото (член 28 от Правилника на съда). На 1 октомври 2008 г. Правителството информира Съда, че е назначило на нейно място друг избран съдия, а именно съдия Лазарова Трайковска съгласно член 29 § 1 (а) от Правилника на съда.

ОТНОСНО ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВА ПО ДЕЛОТО

6. Жалбоподателите са съпруг и съпруга. Те са родени съответно през 1920 г. и 1930 г. и живеят в София.

7. През 1982 г. първият жалбоподател, който е художник, закупува от Държавата чрез Съюза на българските художници ателие с площ 212 квадратни метра в София. Оказва се, че втората жалбоподателка, като съпруга на първия жалбоподател, е придобила дял от имота. Цената, 17 680 „стари“ български лева (BGL), е определена в съответствие със съответното законодателство и платена от първия жалбоподател. Към съответния момент тази сума е равностойността на не по-малко от 75 средни месечни заплати.

8. През следващите години жалбоподателите извършват съществени изменения в имота. Жалбоподателите използват имота като ателие и като свой дом.

9. Имотът, който се намира в сграда, построена не по-късно от 1946 г., първоначално се е състоял от три отделни помещения, които са станали държавна собственост през 1976 г. и 1978 г., когато г-н А. и г-жа П., като собственици, са продали своите помещения на Държавата чрез Съюза на българските художници. Сделката е извършена съгласно Постановление на Министерския съвет № 60 от 1975 г., при цени, определени от съответните нормативни актове (виж параграф 19 по-долу).

10. През 1992 г. наследниците на г-н А. и г-жа П. възстановяват цената, получена съответно от техните семейства през 1976 г. и 1978 г., и твърдейки, че по този начин са възстановили своето право на собственост върху съответните части от имота по силата на Закона за възстановяване собствеността върху някои магазини, работилници, складове и ателиета от 1991 г. („Законът от 1991 г.“), внасят *rei vindicatio* иск срещу жалбоподателите.

11. Производството преминава през три инстанции и приключва с окончателно решение на Върховния касационен съд от 13 май 1997 г., с което на жалбоподателите е разпоредено да освободят имота.

12. Съдилищата отбелязват, че съгласно Закона от 1991 г. бившите собственици на недвижими имоти, продадени на държавата съгласно Постановление № 60 от 1975 г., могат автоматично да възстановят своето право на собственост, като върнат centa, която са получили от Държавата. Реституираните собственици имат право да претендират своя имот от което и да е трето лице, дори когато последното го е придобило с валидна сделка. Съдилищата установяват, че във въпросния случай ищите са възстановили цената, получена от техните семейства през 1976 г. и 1978 г., и са възстановили правото си

на собственост. Съгласно Закона от 1991 г. жалбоподателите вече не са собственици и трябва да освободят помещенията. Фактът, че са закупили имота през 1982 г. чрез валидна сделка, е без значение.

13. Съответните съдебни решения в производствата в периода 1992–1997 г., както и нотариалният акт на жалбоподателите описват имота като обхващащ приблизително 212 квадратни метра на три нива: i) сутерен, използван като ателие (75,24 квадратни метра), ii) художествена галерия (53,37 квадратни метра) и iii) горно ниво (83,24 квадратни метра).

14. На 28 април 1999 г. жалбоподателите са принудени да напуснат от имота. Те се преместват в стая с площ от 12 квадратни метра, принадлежаща на техен приятел, където живеят до 2001 г.

15. Жалбоподателите отправят молба към Столична община да им бъде предоставена общински апартамент под наем. Общината се съгласява, но предлага на жалбоподателите, през април 2000 г., апартамент, в който живеят самонастанили се лица, а по-късно – апартамент, намиращ се под нивото на земята, който е отказан от жалбоподателите като негоден за обитаване. Накрая, през декември 2002 г. жалбоподателите получават под наем двустаен общински апартамент при регулирани цени.

16. На неуточнена дата през 1997 г. жалбоподателите завеждат иск по член 2 § 1 от Закона от 1991 г. за обезщетение от наследниците на г-н А. и г-жа П. за извършени подобрения върху имота. С решение от 10 юли 2000 г. Софийски градски съд присъжда на жалбоподателите 34 462 български лева (BGN) (равностойността на приблизително 17 500 евро), очевидно въз основа на актуални пазарни цени.

17. На 18 март 2003 г. това решение е отменено от Върховния касационен съд, който връща делото за повторно разглеждане, като посочва, че обезщетението следва да бъде в размера на разходите, платени от жалбоподателите за реконструирането на техния имот, изчислени с оглед на цените, които са в сила към съответния момент – 70-те години на 20 век.

18. След това жалбоподателите се отказват от съдебния процес, защото става ясно, че в резултат от обезценяването на българската парична единица, инфлацията и практиката на българските съдилища да отказват ревалоризация, те биха могли да се надяват да получат единствено символично обезщетение. Производството е прекратено на неуточнена дата през 2004 г.

II. ОТНОСИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

19. По силата на Постановление на Министерския съвет № 60 от 1975 г., държавните или общинските предприятия имат право да „изкупуват“ от лицата, които са ги притежавали, магазини, цехове,

складове или подобни помещения. Цената се определя с административно решение въз основа на законодателството. Макар Постановлението да предвижда, че собственикът следва да предложи купуването на неговия имот, всъщност собствениците са притискани да продадат своя имот по силата на политиката на комунистическата партия за ограничаване на частната икономическа дейност (виж решение на Върховния съд № 270 от 14 февруари 1995 г. по дело № 4/94, отбелязвайки, *obiter*, че заинтересованите лица са били принудени да продадат своя магазин). Тази политика се прилага, наред с другите средства, чрез Закона за имуществото на гражданите от 1973 г., който ограничава до минимум частната собственост върху помещения за икономическа дейност.

20. През декември 1991 г. Парламентът приема Закона за възстановяване собствеността върху някои магазини, работилници, складове и ателиета от 1991 г., който предвижда, че бившите собственици на недвижими имоти, продадени на държавата по Постановление № 60 от 1975 г., могат да възстановят своето право на собственост автоматично, като изплатят цената, която са получили, в срок от една година от влизането в сила на Закона (член 1 от Закона). Реституираните собственици имат правото да претендират своето имущество от всяко трето лице, дори когато последното го е придобило посредством валидна сделка (виж също решение на Върховния съд № 1758 от 2.02.1994 г. по дело № 430/93).

21. Член 2, ал.1 от Закона от 1991 г. дава право на лица в положението на жалбоподателите да търсят обезщетение за подобренията, които са направили в имота. Те могат да възстановят сумите, изразходвани за подобренията, а не сума, представляваща произтеклото повишаване на стойността (виж решение на Върховния съд № 945 от 22.10.1993 г. по дело № 390/93). На практика обаче, тези искове водят само до възстановяване на незначителни суми поради инфлацията, която през 90-те години на 20 век обезценява националната валута няколко стотин пъти и в резултат от практиката на българските съдилища да отказват ревалоризация. Законът от 1991 г. не предвижда възстановяване на лица в положението на жалбоподателите на цената, която са платили за имота. Теоретично, те биха могли да заведат иск за неоснователно обогатяване по член 55 от Закона за задълженията и договорите срещу държавата или предприятието или институцията, която е получила възстановяване на суми от реституираните собственици по член 1 от Закона, но няма данни за практика, която да потвърждава тази възможност.

ПРАВНИ ИЗВОДИ

I. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 1 ОТ ПРОТОКОЛ № 1 КЪМ КОНВЕНЦИЯТА

22. Жалбоподателите се оплакват, като се позовават на член 1 от Протокол № 1 и членове 8, 13, 14 и 17 от Конвенцията, че са били лишени от своята собственост по един незаконен, дискриминационен и произволен начин и без обезщетение. Правителството оспорва това твърдение.

23. Съдът счита, че оплакването попада в приложното поле по член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, който гласи следното:

„Всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползува от своите притежания. Никой не може да бъде лишен от своите притежания освен в интерес на обществото и съгласно условията, предвидени в закона и в общите принципи на международното право.

Предходните разпоредби не накърняват по никакъв начин правото на държавите да въвеждат такива закони, каквито сметнат за необходими за осъществяването на контрол върху ползуването на притежанията в съответствие с общия интерес или за осигуряване на плащането на данъци или други постъпления или глоби.“

A. Допустимост

24. Правителството не повдига възражения срещу допустимостта на оплакванията.

25. Въпреки това, като отбелязва, че може да възникне проблем във връзка със спазването на правилото за шестмесечния срок по Член 35 § 1 от Конвенцията, Съдът счита, че трябва да разгледа този въпрос по своя инициатива. Шестмесечното правило отбелязва времевите ограничения на осъществявания от Съда надзор. Поради това Съдът не разполага с право да отмени приложението на това правило само поради факта, че Правителството не е направило предварително възражение въз основа на него (виж *Walker срещу Обединеното кралство* (dec.), no. 34979/97, ЕСПЧ 2000-I).

26. Съдът отбелязва, че лишаването от притежания, във връзка с което е подадена жалбата, е извършено със съдебни решения, които стават окончателни на 13 май 1997 г., когато Върховният касационен съд постановява своето решение, докато жалбата пред Съда е представена на 4 октомври 1999 г., повече от две години по-късно. Поради това възниква въпросът дали решението от 13 май 1997 г. е било „окончателното решение“ по смисъла на Член 35 § 1, от което започва да тече шестмесечният срок.

27. По подобни дела, по които е страна България (виж *Шойлекови и други срещу България* (dec.), №№ 61330/00, 66840/01 и 69155/01, 8 септември 2007 г.), Съдът счита, че жалбите пред него обхващат всички ефекти на оспорваното законодателство и практика, включително законодателни и практически разработки относно приложимата схема за обезщетяване, и поради това приема, че относимите събития трябва да бъдат разглеждани като продължаващо положение (*нак там*, виж също *Великови и други срещу България*, № 43278/98 и др., §§ 128-139 и 161, 15 март 2007 г.).

28. В настоящото дело не е имало съответни разработки след приемането на Закона от 1991 г. и поради това не може да се счита, че събитията, за които се отнася жалбата, се отнасят за продължаващо положение.

29. Независимо от това, както по делото *Великови и други* (цитирано по-горе), въпросът пред Съда се отнася за ефектите от оспореното законодателство в областта на реституцията и обезщетенията като цяло (*нак там*, § 161). Съдът отбелязва, че Законът от 1991 г. съдържа в своя член 2 специална разпоредба, даваща право на лица в положението на жалбоподателите да търсят обезщетение за всички извършени подобрения върху имота (виж параграф 21 по-горе). Тази разпоредба представлява неразделна част от относимото законодателство. Както Съдът посочва във *Великови и други*, когато разглежда оплаквания по Член 1 от Протокол № 1 в конкретния контекст на реституцията на имущество след падането на комунизма, той трябва да отчете, като основен фактор, „затрудненията, изпитани от жалбоподателите и адекватността на полученото обезщетение“ чрез различни процедури и възможности, с които разполагат, в зависимост от случая (*нак там*, § 190).

30. При тези обстоятелства може да се приеме, че опитът на жалбоподателите в производството през периода 1997–2004 г. да търсят обезщетение за подобренията, макар и не насочен към отмяна на лишаването от собственост и неспособен да предостави нещо повече от частично овъзмездяване, е относим към оплакването им по член 1 от Протокол № 1, доколкото е основан на разпоредба от оспорваното законодателство и би могъл принципно да облекчи бремето, наложено на жалбоподателите чрез прилагането на това законодателство. Също така, въпреки крайния изход от това производство, Съдът счита, че опитът на жалбоподателите не е неоснователен. По-специално, първоинстанционният съд уважава иска им и им присъжда парична сума, която съвсем не е незначителна (виж параграф 16 по-горе). Поради това не може да се счита, че евентуалната неефективност на правното средство за защита, използвано от жалбоподателите, трябва да бъде явна за тях в самото начало (виж следващите решения, които се отнасят до началния

момент на шестмесечните ограничения при положения, в които жалбоподателите са използвали правни средства за защита, които са се оказали неефективни: *Лотер и Лотер срещу България* (dec.), № 39015/97, 6 февруари 2003 г. и *M.C. v. Germany* (dec.), № 25510/94, 18 май 2000 г.).

31. Според Съда, оттук следва, че при конкретните обстоятелства на настоящия случай решението от 13 май 1997 г. по реституционното производство не е „окончателното решение“ по смисъла на член 35 § 1. Той счита, че изискванията на тази разпоредба са изпълнени, тъй като жалбоподателите са представили своето оплакване по член 1 от Протокол № 1 през октомври 1999 г., когато производството за обезщетение не е било приключило и доколкото това производство е приключило преди преценката от Съда на допустимостта на жалбата.

32. Накрая Съдът отбелязва, че оплакването по член 1 от Протокол № 1 не е явно необосновано по смисъла на член 35 § 3 от Конвенцията. Освен това той отбелязва, че тя не е недопустима на никакво друго основание. Поради това тя трябва да бъде обявена за допустима.

Б. По същество

33. Жалбоподателите заявяват, наред с другото, че са били лишени от своето имущество въз основа на законодателство, което не е било в интерес на обществото и е нарушавало Конституцията и международното право. Освен това, то е мотивирано от политически съображения и налага тежко бреме на лицата, които законно са закупили имоти, попадащи в приложното поле на Закона от 1991 г.

34. Правителството заявява, че реституционните закони, приети след падането на комунизма, целят възстановяване на справедливостта. В случая на жалбоподателите съдилищата са приложили точно относимото право. Изискуемият справедлив баланс не е бил нарушен, защото жалбоподателите са имали право и са получили правото да обитават общински апартамент. Освен това те са имали право на обезщетение за извършени подобрения върху имота, но не са предявили иск за получаването на такова обезщетение.

35. Като отбелязва, че жалбоподателите са загубили притежанията си вследствие на приемането от Парламента и прилагането от съдилищата на Закона от 1991 г. (виж параграфи 10-14, 20 и 21 по-горе), Съдът счита, че фактите, във връзка с които са представени оплаквания, следва да бъдат разгледани по второто изречение на първата алинея на член 1 от Протокол № 1 като лишаване от притежания – както в други подобни случаи, които също се отнасят до въздействието върху трети лица на реституционното законодателство, прието в България след падането на комунизма (виж *Великови и други*, §§ 159–161, цитирано по-горе).

36. Поради това Съдът трябва да провери дали въпросното лишаване от притежания е законно, в интерес на обществото и дали постига справедлив баланс между изискванията на общия интерес на общността и изискванията за защита на правата на отделното лице.

37. Що се отнася до законосъобразността, Съдът не намира никакви индикации, че в настоящия случай съдилищата са приложили Закона от 1991 г. по произволен начин или че техните решения и последвалото лишаване от имущество е незаконосъобразно съгласно националното право на каквото и да било основание. Доколкото жалбоподателите повдигат въпроси относно целите на относимото вътрешно право, Съдът счита, както по делото *Великови и други* (виж § 167 от това решение, цитирано по-горе), че този въпрос е неразделно свързан с въпроса дали намесата е имала законна цел и е била в съответствие с принципа на съразмерност.

38. Насочвайки се към този въпрос, Съдът прилага принципите и критериите, установени в неговата практика и по-специално тези, развити във *Великови и други срещу България*, но също така взима предвид и факта, че разпоредбите на Закона от 1991 г., който се отнася до настоящия случай, са се различавали от тези в реституционния закон от 1992 г., разглеждан в делото *Великови и други* (виж §§ 117–125 от това решение, цитирано по-горе и параграфи 19–21 по-горе).

39. Във *Великови и други* (цитирано по-горе, §§ 170–172), Съдът установява, че реституционният закон от 1992 г., който предвижда, че държавата следва да възстанови имуществото, което е отчуждила без обезщетение по време на комунистическия режим, преследва една важна цел в интерес на обществото – обезщетяване на жертвите на произволни отчуждавания и възстановяване на справедливостта и върховенството на закона. Фактът, че реституционният закон от 1992 г. дава право на бившите собственици да претендират връщане на имуществото им дори от частни физически лица, когато титулът на последните е бил опорочен от злоупотреба с власт или нарушения на закона, не прави подхода му незаконен като такъв, имайки предвид специфичния подход на прехода от тоталитаризъм към демократично общество и широкото поле на преценка, с което се ползват властите по тези въпроси (*нак там*, виж също *Pincová и Pinc срещу Чешката република*, цитирано по-горе, § 51, и *Mohylová срещу Чешката република* (dec.), № 75115/01, 6 септември 2005 г.).

40. В настоящия случай, макар Съдът да приема, че Законът от 1991 г. преследва законна цел в интерес на обществото, като част от реституционното законодателство, прието след падането на комунизма, той отбелязва и съответна разлика – Законът от 1991 г. не е насочен към осигуряване на възмездие за отчуждавания без обезщетение, както е при реституционния закон от 1992 г., а към възстановяване на правото на собственост на лица, които са продали

своята собственост на държавата или на държавни предприятия през 70-те години на 20 век и са получили плащане за това (виж параграфи 19-21 по-горе).

41. Вярно е, че в повечето случаи продажбите по Постановление № 60 от 1975 г. са били принудителни и собствениците вероятно са възприемали произтичащата от това несправедливост като особено увреждаща и дискриминационна в случаите, когато – както тук – техните имоти са били продавани на други лица скоро след като са им били отнети (виж параграфи 7 и 9 по-горе). Вярно е, също така, че във всички случаи, включително този, цената, платена на предходните собственици, е била определена с административно решение, а не договорно (виж параграфи 9 и 19 по-горе). Правителството обаче не поддържа, че цените, платени на бившите собственици през 70-те години на 20 век, са били силно занижени или другояче очевидно неадекватни.

42. Следователно, несправедливостта, която Законът от 1991 г. се стреми да коригира, е по-незначителна от произволните отчуждавания, за които се предвижда овъзмездяване от закона за реституцията от 1992 г.

43. Освен това, Законът от 1991 г. овластява бившите собственици да претендират връщане на техните имоти от частни лица при всички обстоятелства, дори когато последните са закупили имотите чрез валидна сделка, която не е опорочена от никакъв дефект. Действително случаят на жалбоподателите е такъв, тъй като те притежават валиден титул за собственост и са заплатили изискваната за него цена, но въпреки това са лишени от своя имот по силата на Закона от 1991 г. (виж параграфи 7, 10-12 и 20 по-горе).

44. Прилагайки *mutatis mutandis* критериите, посочени в неговото решение по делото *Великови и други*, Съдът счита, че е трудно да приеме, че целта да бъдат поправени несправедливости като тези, които са предмет на Закона от 1991 г., би могла да оправдае лишаване на жалбоподателите от техния имот, който те са придобили законно петнадесет години по-рано. При всички положения, в такива случаи принципът на съразмерност по член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията изисква те да получат адекватно обезщетение. Съдът счита, че в това отношение настоящото дело е в определена степен подобно на делата *Тодорова и Енева и Добрев*, разгледани в неговото решение по делото *Великови и други* (виж §§ 236-249 на това решение, цитирано по-горе), където той постановява, че нищо по-малко от разумно свързаното с пазарната стойност обезщетение за имота не може да възстанови изисквания от член 1 на Протокол № 1 справедлив баланс.

45. Правителството не твърди, че жалбоподателите са разполагали с възможност за обезщетение за загубата на имота. Съдът отбелязва, че

съгласно Закона от 1991 г. жалбоподателите са могли да претендират обезщетение единствено за подобренията, които са направили върху имота, но не и стойността на самия имот. Освен това, искът на жалбоподателите би могъл да доведе единствено до присъждане на символична сума, тъй като инфлацията драстично е намалила стойността ѝ и не е възможна ревалоризация съгласно българското право (виж параграфи 17, 18 и 21 по-горе). При тези обстоятелства фактът, че за определен период жалбоподателите са могли да наемат общински апартамент при регулирани цени, е слабо относим към въпроса дали българското право е осигурило на жалбоподателите правото на обезщетение за отнетия им имот.

46. Поради това Съдът счита, че намесата в имуществените права на жалбоподателите е била явно несъразмерна и не е постигнала справедлив баланс между обществения интерес и правата на жалбоподателите. Следователно жалбоподателите са били лишени от своите притежания в нарушение на член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

II. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 6 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

47. През 2007 г., в своето становище в отговор на становището на Правителството, жалбоподателите внасят оплакване относно продължителността на двете производства, в които са участвали, позовавайки се на член 6 от Конвенцията.

48. Съдът установява, че това оплакване е внесено извън шестмесечното ограничение по член 35 § 1 от Конвенцията и трябва да бъде отхвърлено в съответствие с член 35 § 4 от нея.

III. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

49. Член 41 от Конвенцията предвижда:

„Ако Съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевшата страна.“

A. Вреди

1. Материални вреди

(а) Твърдения на страните

50. Жалбоподателите претендират 442 969 евро (EUR) за пазарната стойност на имота, оценени от вещо лице, наето от тях и 16 000 евро за

твърдяната загуба на доход, възникваща от принудителното напускане на жалбоподателите през 1999 г., което според тях им е попречило да продължат своите професионални дейности. Жалбоподателите претендират също възстановяване на техните медицински разходи за периода 1999–2007 г., посочвайки, че здравето им се е влошило в резултат на събитията, предмет на оплакването.

51. В подкрепа на тези претенции жалбоподателите предоставят оценка, изготвена от наетото от тях вещо лице. Вещото лице, което посочва, че имотът е с площ от приблизително 233 квадратни метра, определя цената му въз основа на информацията относно апартаменти и къщи, предлагани за продажба в централните части на София, както и въз основа на информацията за цените на наемите. Вещото лице не е посочило годината на построяване на въпросната къща и не е изяснило въз основа на какво счита, че площта на имота е различна от указаната в съответните документи (виж параграф 13 по-горе). Жалбоподателите са представили и медицински документи и снимки на техни художествени произведения.

52. Правителството не предоставя коментар.

(б) Преценка на Съда

53. Когато Съдът установи нарушение на Конвенцията в решение, ответната Държава носи правно задължение да сложи край на това нарушение и да предостави обезщетение за последствията от него. Ако националното право не допуска – или допуска само частично – обезщетяване, Член 41 дава право на Съда да предостави на увредената страна такова обезщетение каквото изглежда подходящо. Съдът се ползва с право на преценка в определени граници при упражняването на това правомощие, както показват прилагателното „справедливо“ и фразата „ако е необходимо“. По-специално, ако едно или повече пера от вредите не могат да бъдат точно изчислени или ако разграничението между материални и нематериални вреди се окаже трудно, Съдът може да реши да направи обща оценка (виж *Comingersoll S.A. срещу Португалия* [GC], № 35382/97, § 29, ЕСПЧ 2000-IV).

54. Що се отнася до материалните вреди, основата, на която процедира Съдът, зависи от характера на установеното нарушение. Незаконни и произволни разпореждания с имущество принципно обосновават *restitutio in integrum* и, в случай, че не бъде извършено възстановяване, плащане на цялата актуална стойност на имуществото (виж *Paramichalopoulos и други срещу Гърция* (Article 50), решение от 31 октомври 1995 г., Серия А № 330-В, и *Brumărescu срещу Румъния* (справедливо обезщетение) [GC], № 28342/95, ЕСПЧ 2001-I). Когато обаче неспазването на справедлив баланс между обществен интерес и правата на лицето, а не незаконността, е базата на установеното нарушение, справедливото обезщетение не е задължително да отразява

идеята за заличаване на всички последствия от въпросната намеса и обезщетението не винаги е равно на пълната стойност на имуществото (виж *James и други срещу Обединеното кралство*, решение от 21 февруари 1986 г., Серия А № 98, стр.36, § 54, и *Бившият крал на Гърция и други срещу Гърция* [GC] (справедливо обезщетение), № 25701/94, §§ 75-78, 28 ноември 2002 г.).

55. По настоящото дело, с оглед на неговите констатации относно характера на намесата в имуществените права на жалбоподателите, Съдът счита, че те имат право на обезщетение, разумно свързано с пазарната стойност на имота (виж *Великови и други срещу България*, № 43278/98 и др., §§ 238 и 248, 15 март 2007 г.).

56. При определянето на сумата Съдът взима предвид факта, че с оглед на своите специфични характеристики (виж параграфи 8, 9 и 13 по-горе), въпросното имущество не може да бъде лесно сравнено с други имоти на пазара и че поради това информацията, на която се позовава вещото лице, наето от жалбоподателите, относно апартаменти и къщи, предлагани за продажба, трябва да бъде използвана внимателно. Съдът отбелязва, освен това, че приблизително една трета от площта на имота е заета от сутерен, който, очевидно, не би могъл да представлява отделна жилищна площ. С оглед на тези съображения, оценката, предоставена от жалбоподателите, и информацията, с която разполага относно съответния пазар на недвижими имоти, Съдът присъжда на жалбоподателите общо 160 000 евро за пазарната стойност на имота.

57. Съдът установява също така, че останалата част от претенцията на жалбоподателите за материални вреди не е подкрепена от убедителни доказателства, установяващи, че е налице пряко причинно-следствена връзка между констатираното нарушение и твърдените вреди или доказателство за действителната загуба, която се твърди, че претърпяна. Поради това тя трябва да бъде отхвърлена.

2. Нематериални вреди

58. Жалбоподателите претендира 40 428 евро по това перо, като заявяват, че са претърпели стрес и че здравето им е било засегнато по неблагоприятен начин.

59. Правителството не предоставя коментар.

60. Съдът счита, че жалбоподателите трябва да са претърпели стрес в резултат от това, че са били лишени от своя имот независимо от факта, че са го били закупили законно чрез валидна сделка около петнадесет години по-рано. Като преценява по справедливост, той присъжда по 5 000 евро на всеки от тях (общо 10 000 евро) като нематериални вреди.

Б. Разходи и разноски

61. Жалбоподателите претендират съдебни разноски в размер на 4 094 евро за съдебни разноски, извършени за 58 часа правна работа пред националните съдилища и пред този Съд. Освен това те претендират допълнителни суми, както следва: 238 евро за разходи за превод, 179 евро за разходи за оценка, 62 евро за пощенски разходи и 466 евро за разходи за път и издръжка, извършени от адвоката на жалбоподателите за посещение в Съда в Страсбург. В подкрепа на тези претенции жалбоподателите представят фактури и квитанции за съдебни разходи и разноски, платени в националното производство, фактура за сумата, платена от тях за оценката и сметка от хотел в Страсбург.

62. Правителството не предоставя коментар.

63. Съгласно практиката на Съда, жалбоподателят има право на възстановяване на разходите и разноските само доколкото е било доказано, че те са действително и по необходимост направени и са разумни като количество. По настоящото дело не е проведено заседание с изслушване и производството е протекло в писмена форма. Следователно претенцията за разноски във връзка с идване на адвоката в Съда трябва да бъде отхвърлена. Що се отнася до останалите претенции, макар те да се отнасят за уместни разходи, Съдът трябва да приложи намаляване поради факта, че някои от оплакванията са отхвърлени. Също така, по отношение на съдебните разноски, Съдът отбелязва, че представените документи се отнасят единствено до съдебни такси в рамките на националните производства, а не в рамките на производството пред Съда. Накрая се отбелязва, че жалбоподателите са получили 850 евро като правна помощ от Съвета на Европа. Въз основа на тези аргументи, Съдът присъжда на жалбоподателите общо 1 200 евро, които покриват разходите по всички пера.

В. Лихва за забава

64. Съдът намира за уместно, лихвата за просрочване да е базирана на пределната лихва по заеми на Централната европейска банка, към която следва да се добавят три процентни пункта.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Обявява* оплакването на жалбоподателите по член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията за допустимо, а останалата част от жалбата за недопустима;
2. *Приема*, че е налице нарушение на член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията;
3. *Приема*,
 - а) че държавата-ответник следва да плати на жалбоподателите, в срок от три месеца, считано от датата, на която решението стане окончателно по смисъла на член 44 § 2 от Конвенцията, следните суми, които се конвертират в български левове по обменния курс към деня на плащане:
 - i) на жалбоподателите заедно, 160 000 евро (сто и шестдесет хиляди евро), плюс всички данъци, които биха могли да бъдат наложени върху тази сума, за материални вреди;
 - ii) на всеки от двамата жалбоподатели 5 000 евро (пет хиляди евро), плюс всички данъци, които биха могли да бъдат наложени върху тази сума, за нематериални вреди (10 000 евро общо);
 - iii) на жалбоподателите заедно, 1 200 евро (хиляда и двеста евро), плюс всички данъци, които биха могли да бъдат наложени върху тази сума, за разходи и разноски;
 - б) че от изтичането на упоменатия по-горе тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер, равен на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка през периода на просрочие, плюс три процентни пункта;
4. *Отхвърля* останалата част от претенцията на жалбоподателите за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 11 декември 2008 г., в съответствие с член 77, §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Клаудия Вестердийк
Секретар

Пеер Лоренцен
Председател